

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 11 (Haziran/June 2023), s. 350-358.
Geliş Tarihi-Received: 01.03.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 23.06.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1258777

Van Küresin Ağzında Kullanılan Bazı Hastalık Adları

Some Disease Names Used in the Mouth of Van Küresin

Züleyha AK*

Öz

Van Küresin ağzında hastalık adlarının en belirgin özelliği genelde bir deyim kalıbıyla ifade edilmesidir; örnek olarak bugün ölçünlü dilde bademcikleri şişmek birleşik fiilinin karşılığı olarak Van Küresin ağzında *boğazlei gelmeyh*, şiddetli bir şekilde ve ciğerden öksürmek yerine *kepeleyh tutmağ*, beli tutulmak yerine *beline filk atmağ*, el ve ayaklarda çeşitli şekillerde oluşan yaraları tanımlamak için *demurel tuTmeğ* deyimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu ağzda hastalık adlarının bir kısmı ise ya tek kelimeden [*şıl (felç olmak)*, *horılceyh (özellikle yaşlılarda unutkanlık ile beliren bunama hastalığı)*] ya da ölçünlü dilde kullanılan hastalık isminin ses değişimine uğraması sonucunda ortaya çıkanlardan oluşmaktadır (*guatr-guветör gibi*).

Çalışmada, Van Küresin ağzında tespit edilen hastalık adları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın giriş kısmında öncelikle Van, Küresinliler ve onların dilleri hakkında ana hatlarıyla bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Ardından çalışmanın esas konusu olan Van Küresin ağzındaki hastalık adları verilmiştir. Burada öncelikle hastalık ismi, telaffuz edildiği gibi aktarılmış; hemen sağ tarafında hastalık isminin açıklaması daha sonra örnek cümle verilmiş ve en sonunda da cümlenin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Çalışmada konuşmacıları temsilen "K" harfi kullanılmış, sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme yapıp öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, ağız, Van Küresin, hastalık, deyim.

Abstrac

The most distinctive feature of the names of diseases in Van Küre's mouth is that they are generally expressed with an idiom pattern; As an example, today in the standard language, it is seen that the idioms of Van Küresin don't come with a throat as the equivalent of the compound verb to swell the tonsils, don't hold a head instead of coughing violently and from the lungs, don't hold it in the waist instead of being held at the waist, and to describe the wounds that occur in various ways on the hands and feet, it is seen that the idioms are used. Some of the names of the diseases in the aforementioned dialect are either from a single word [*şıl (to be paralyzed)*, *horılceyh (especially dementia that occurs with forgetfulness in the elderly)*] or those that arise as a result of the sound change of the name of the disease used in the standard language (such as goiter-goiter).

The study focuses on the disease names identified in the dialect of Van Küresin. In the introduction part of the study, first of all, information about Van, Küresin people and their language is given. Then, the disease names in Van Küresin dialect, which is the main subject of the study, are given. Here, first of all, the name of the disease is given as it is pronounced; on the right side, the explanation of the disease name is given, then the sample sentence is

* Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri/Türkiye, e-posta: akzuleyha057@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4736-1244.

given and finally the sentence is translated into today's Turkey Turkish. In the study, the letter "K" is used to represent the speakers, and in the conclusion, a general evaluation is made and suggestions are presented.

Keywords: Turkey Turkish, dialect, Van Küresin, disease, idiom.

Giriş

Van, çok eski zamanlardan beri çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan Anadolu'nun Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van bölümündeki Van Gölü kapalı havzasında yer almaktadır. Adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Evliya Çelebi'nin, kaledeki bir mabed (vank)'den dolayı İskender'in şehre "Van" ismini verdiği doğrultusundaki rivayetler gerçekçi olarak kabul edilmez. İslam fetihleri hakkındaki Arapça kaynaklarda ise Van ismine genel olarak rastlanmamaktadır. Van Gölü, genel olarak Araplar tarafından gölün kıyısındaki Erciş ve Ahlat'a göre adlandırılmıştır. Van bölgesi, Urartular döneminde "Tuşpa" adıyla anılmıştır.

Van ve çevresinde ilk güçlü kültür ve siyasi yapı Asya kökenli Hurrilerdir. Daha sonra bölgede sırasıyla Asurlular, Urartular, İskitler, Medler, Persler ve Sâsâniler hâkimiyet kurmuşlardır. İslamiyetin yayılmasıyla da önce Emeviler daha sonra Abbasiler etkili olmuştur. 885'te Ermeniler, Bizanslılar ve Mervaniler arasında olan mücadeleler sonucunda Ermeni Krallığı son bulmuş ve 1018'den itibaren Çağrı Bey öncülüğünde bölgeye Türk akınları başlamıştır. Büyük Selçuklu'dan sonra Eyyubiler, Harezmeşahlar, Anadolu Selçukluları, İlhanlılar, Osmanlılar olarak günümüze kadar gelmiştir (İA, 2001, s. 510-511).

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Van'ın etnik yapısı da çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan birisi de Van Azerbaycanlıları yani "Küresinliler" dir.

Küresin sözcüğü İran'ın Hoy kenti civarında Türkiye'nin Kapıköy Sınır Kapısı'na 7-8 km mesafede bulunan Kotur bölgesi çevresinde yerleşik bir topluluk adıdır. Küresinliler olarak tanımlanan topluluk İran'da bulunan Azerbaycan Türkleridir (Eratalay, 2021, s. 616). Daha çok "Küresinli" olarak bilinen Azerbaycanlılar, Van'da "Acem" ve "İranlı" olarak da adlandırılırlar. Ancak Van Azerbaycanlıları bu adlandırmayı kabul etmeyerek kendilerini "Hatunoğulları" olarak nitelendirirler (Bulak, 2015, s. 13).

Ağız verilerinin, dil çalışmalarında çözücü veya destekleyici katkısı bulunmasından dolayı bilinmeyen veya tartışmalı olan dil yapıları veya söz varlıkları, bazen bir yörede karşımıza çıkan ipuçlarıyla açıklığa kavuşmaktadır.

Bu sebeple Van yöresinde özellikle Küresinli kaynak kişilerle yapılmış olan derlemelerle yöre ağzında kullanılan hastalık adları tespit edilmeye çalışıldı. Kaynak kişiler seçilirken; kişilerin, Van Küresinli ve belli bir yaşın üstünde olmasına dikkat edildi. Çünkü ağız araştırmalarında kaynak kişilerde bulunması gereken en önemli nitelik; onların, eski dile yani geleneksel dile ve yöresel konuşmaya hâkim olup, yörenin ağız özelliklerini yitirmemiş olmasıdır. Ağız özelliklerini koruyan en ideal kaynaklar ise köyünden ayrılmamış, başka ağız bölgelerinde bulunmamış yaşlı kişilerdir.

Yapılan derlemeleri yazıya aktarırken ise Türk Dil Kurumunun Yeni *Derleme Sözlüğü'*nde belirlemiş olduğu transkripsiyon işaretleri kullanıldı.

Van Küresin ağızları üzerinde yapılan en önemli çalışma Şahap Bulak'ın 2015 yılında yapmış olduğu "Van Küresin Ağzı" adlı doktora tezidir. Bu eser, Van Küresin ağzının ses ve şekil bilgisi özelliklerini yansıtmaya açısından büyük bir öneme sahiptir. Yöreyle ait benzer diğer bir çalışma ise Ümit Oğur'un 2019 yılında Van Azeri Ağzı - İnceleme, Metin (IPA), Sözlük adlı yüksek lisans tezidir. Ancak Bulak ve Oğur'un söz

konusu çalışmaları her ağız derlemesinde olduğu gibi sınırlı sayıda metne dayalıdır ve bu çalışmaların özellikle yöre ağızlarında kullanılan hastalık adlarını tespit etmek gibi bir önceliği bulunmamaktadır.

Bu sebeple çalışmada, Van Küresin ağzında kullanılıp da Bulak ve Oğur'un sözlük kısmında yer vermediği yöresel olduğu düşünülen hastalık adlarıyla ilgili kelimelere yer verilecektir. Çalışmadaki amaç Van Küresin ağzındaki yöresel hastalık adlarının tespiti olduğu için herhangi bir köken bilgisi araştırması konusuna girilmemiş, sadece kelimelerin yörede kullanılan biçimleri ve anlamlarına değinilmiştir.

Yukardaki çalışmalardan ziyade geçmişten günümüze kadar hastalık adları üzerine yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır; Sevda Özen Eratalay tarafından “*Kerkük Türkmen Ağzında Hastalık Adları*”, Emel Pulurluoğlu tarafından “*Tarihî Türk Lehçelerinde Hastalık Adları*”, Utku Işık tarafından “*Karahanlı Türkçesinde Tıp Terimleri*”, Macidegül Batmaz tarafından “*Eski Uygur Türkçesinde Tıp Terimleri*” gibi çalışmalar örnek olarak gösterilebilir.

1. Van Küresin Ağzında Kullanılan Bazı Hastalık Adları

bêline filk atmağ: Bel tutulması anlamına gelir. Bu hastalık adı, bütün olarak *Derleme Sözlüğü*’nde geçmemektedir.

bêline filk atmağ ağır bişê kaldıranda oler “Beline filk atmak, ağır bir şey kaldırıldığı zaman meydana gelir.” (K.5)

boğazlei gelmeyh: Bademcikleri şişmek, iltihaplanmak. *Türkçe Sözlük*’te *boğazlei gelmeyh* sözünün karşılığında “boğazı inmek” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 292). *Derleme Sözlüğü*’nde benzer şekilde açıklaması verilmeden “boğaz inmek, boğaz düşmek” şeklinde açıklanmaktadır (DS, 2019, s. 727).

biz bademciyh şişmesine bağazlei gelmeyh deri “Biz bademcik şişmesine boğazları gelmek deriz” (K.2)

çevirmeK: Midesinin içindekilerini ağız yolu ile dışarı atmak, kay etmek, istifra etmek. *Türkçe Sözlük*’te *çevirmeK* sözünün karşılığında “kusmak” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 1267). Hastalık adı bu anlamıyla *Derleme Sözlüğü*’nde geçmemektedir.

bizde çevirmağ adamın yediği şeyi kusmesidê “Bizde çevirmek, insanın yediği şeyi kusmasıdır.” (K.1)

dabağ olmağ: Genellikle hayvanlarda görülen, ateşle beliren bulaşıcı hastalıktır (TS, 2005, s. 1848). Hayvanların ağzında salyalı su şeklinde görülen ve bu insanlarda da görüldüğünde aynı şekilde adlandırılan hastalık türüdür. Hastalık adı yörede “dabağ olmağ” olarak telaffuz edilmektedir. Halk arasında ise *tabak hastalığı* şeklinde tanımlanır. *Derleme Sözlüğü*’nde “Hayvan derilerini sepileyen kimse ve hayvanların şap hastalığına tutulması” açıklamasıyla “dabak olmak” şeklinde görülür.

bızım dilde dabağ olmağ sonbaharde heyvannın ağzına su düşmağ demağdê “Bizim dilde dabak olmak, sonbaharda hayvanların ağzının sulanmasıdır.” (K.5)

demirel tuTmeyh: Ellerin üzerinin yara olması anlamına gelen hastalık, yörede “demirel tuTmeyh” olarak telaffuz edilmektedir. Bu hastalık adı bütün olarak *Derleme Sözlüğü*’nde geçmemektedir.

adaminellei ya da eyağleinde denden yâreler çihmesi demirel tuTmeyhdê “İnsanın el ve ayağında tane tane yaralar çıkması demirel tutmaktır” (K.4)

eyağı çürüyh: Topal olma anlamına gelir. Yörede “eyağı çürüyh” olarak telaffuz edilmektedir. Hastalık adı bütün olarak *Derleme Sözlüğü*’nde geçmemektedir.

o eyağı çürüyh durmeden mene sataşê “O topal sürekli bana sataşiyor” (K.2)

fırh yare: Vücudun yanması sonucu oluşan yaradır. *Derleme Sözlüğü*’nde tam olarak bu şekilde görülme de İğdır yöresinde kullanılan “fırığı çıhmağ” şeklinde “Derisi tamamen soyulmak” açıklamasıyla yer almaktadır (DS, 2019, s. 1854).

bi bahdım fırh yare ğapiyi çaldê “Bir baktım yara bere içinde kapıyı çaldı” (K.4)

gözlei per per çalmağ: Bulanık görmektir. Yörede “gözleri per per çalmağ” olarak telaffuz edilmektedir.

gözlei o per per çalmağ bulanığ görmağdê; yanı adamın gözlenin önünden sanki beyaz beyaz şe le geçê “Gözleri per per çalmak, bulanık görmektir; yani insan gözlerinin önüne sanki beyaz beyaz şeyler gelir.” (K.1)

ğızılce: Kızamık hastalığıdır. *Türkçe Sözlük*’te ğızılci kelimesinin karşılığında “kızamık” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 1175). Bu hastalık Van Küresin ağzında, “ğızılci” olarak telaffuz edilmektedir. Genellikle çocuklarda görülen ateşli ve bulaşıcı bir hastalıktır (Gülensoy, 2018, s. 420). *Derleme Sözlüğü*’nde benzer olarak “ğızılci [kızamık]” şeklinde, yöre bilgisi ve açıklaması yapılmamış bir şekilde görülmektedir.

ğomşının uşagê ğızılce tutande bız onnere gêtîğ “Komşunun çocuğu kızamık tutunca (olunca) biz onlara gittik” (K.1)

ğorê: Görme engellilik. *Türkçe Sözlük*’te ğorê sözünün karşılığında “körlük” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 1234). Hastalık adı bütün olarak *Derleme Sözlüğü*’nde geçmemektedir.

onun uşagı ğorê olmiş “Onun oğlu kör olmuş” (K.3)

ğorone: Korona hastalığı anlamına gelen bulaşıcı bir hastalıktır. Hastalık adı bütün olarak *Derleme Sözlüğü*’nde geçmemektedir. Ülkemizde görülen yeni bir hastalık türü olduğu için tarihî lehçelerde de izine rastlanmamaktadır.

ğorone tutannendê kê fim yoğdê “Koronaya yakalandığımdan beri keyfim yok!” (K.1)

ğotr: Alerjik bir hastalıktır. *Derleme Sözlüğü*’nde “gotur” şeklinde “cimri” ve “kotur” şeklinde “1. Uyuz hastalığı (insanlarda ve hayvanlarda), 2. Kel, 3. Çıban” açıklamalarıyla yer almaktadır (DS, 2019: 2108-2938).

ğotr tutanner gele özüne temiz bağe “Eli, yüzü pislikten ötürü yara içinde kalanlar kendilerine temiz bakmalı” (K.2)

ğuvetör: Boyundaki tiroit bezinin aşırı büyümesiyle beliren hastalık, guşa, cedre. *Türkçe Sözlük*’te *ğuvetör* sözünün karşılığında “guatr” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 800). Küresin ağzında bu hastalık adı, yabancı kökenli olduğu için çeşitli ses değişimlerine uğratılarak kullanılmaktadır.

esgiden ğuvetör olardin. “Eskiden guatr olurdun.” (K.3)

ğay olmağ: Özellikle kanser hastalarında görülen baygın ve halsiz bırakan ağrıdır. Bu hastalık “ğihay olmağ” olarak telaffuz edilmektedir. Bütün olarak *Derleme Sözlüğü*’nde geçmemektedir.

ğaa yolmağ demağ adam hesde mesde olande içi bayılan kımın olmağdê; mesela bizim emce kanser olande dürmeden ğaay olëyem diyerdê, geçan sene öldê “ğaay olmak demek, insan hasta masta olunca içinin bayılıyor gibi olmasındır; mesela bizim amca kanser olunca durmadan ğay oluyorum derdi -geçen sene vefat etti-” (K.1)

ħore döyhmeğh: Yüzde özellikle de dudak çevresinde çıkan yaradır. *Derleme Sözlüğü*’nde “yara” açıklamasıyla “hora” şeklinde açıklanmaktadır.

ħore töyhmeğh elde üzde ya de başke yerde yâre çihmesidê Türhçe dodahde çihannere uçuh diyile “Hora dökmek el, yüz ya da başka yerde yara çıkmasıdır; Türkçede¹ (buna) dudakta çıkınca uçuk diyorlar.” (K.5)

ħorulceK/ horilceğh: Genellikle çocuklarda nöbet nöbet öksürüklerle görülen bulaşıcı hastalıktır. *Türkçe Sözlük*’te *ħorulceK* sözünün karşılığında “boğmaca” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 293). Van Küresin ağzında, “şiddetli öksürük” anlamına gelen hastalık, yörede “ħorulceK” olarak telaffuz edilmektedir. Hastalık adı bütün olarak *Derleme Sözlüğü*’nde geçmemektedir.

yëtım ne biçim ösgüfe diyesen ħorilceğh tutıt “Çocuk nasıl da öksürüyor sanki horilceğholmuş” (K.2)

issilig/isilih: “ateşlenmek” anlamına gelen hastalık, yörede “issilig/isilih” olarak telaffuz edilmektedir.

üşütan adamlar isilih tutan gibi oler “Üşüten adamlar ateşlenmiş gibi olur.” (K.4)

ker: Sağır olma durumu. *Türkçe Sözlük*’te ker sözünün karşılığında “sağırılık” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 1678). Van Küresin ağzında da “sağırılık” anlamına gelen hastalıktır.

hem keridi hem kör yazığı geldi “Hem sağır hem kördü, acıdım ona” (K.5)

kerpeneK/kepeleğh tuTmağ: Bronş ve bronşçukların iltihaplanmasıyla oluşan hastalıktır. *Türkçe Sözlük*’te *kerpeneK/kepeleğh tuTmağ* sözünün karşılığında “bronşit” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 317).

kepeleğh tuTmağ cierden ösgürmağ dê; adam dürmeden ösgürer “Kepelek tutmak, ciğerden (gelen) öksürüktür; insan sürekli öksürür” (K.2)

köşimeğh: El ve kollarda görülen uyuşma anlamına gelen hastalık, yörede “köşimeğh” olarak telaffuz edilmektedir.

oggede eyağ usde otırtı eyağı köşiyıt “O kadar ayak üstünde oturmuş ki ayağı uyuşmuş” (K.4)

kötülüğh hastalî: Yüzü, gözü yara içinde kalma anlamına gelen hastalık, yörede “kötülüğh hastalî” olarak telaffuz edilmektedir.

köpponın kötülüğ tutmuşê “Köpoğlunu kötülük tutmuş!” (K.2)

lalo: Konuşamamak anlamına gelen hastalık, yörede “lalo” olarak telaffuz edilmektedir. Hastalığın, tıp dilindeki karşılığı “konversiyon bozukluğu” dur.

lalo bigedeydi en son ğordüğümüzde “En son gördüğümüzde lal bir çocuktu” (K.4)

reğ olmağ: Boyun tutulması anlamına gelir.

reğ olmağ biyërin tutulmesidê “Reg olmak (vücutun) bir yerinin tutulmasıdır.” (K.1)

¹ Bu ağzı kullananlar Türkçe tabiriyle standart Türkçeyi kastederler.

sararmış: Derinin, dokuların ve organizmadaki sıvıların sarı renk almasıyla beliren hastalıktır. *Türkçe Sözlük*'te *sararmış* sözünün karşılığında “sarılık” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 1705).

alla belan vère he valla sararmış “Allah belanı versin he valla, sarılığa yakalanmış!” (K.1)

satırcem tuTmağ: Çok üşüme sonucu bedende meydana gelen çeşitli rahatsızlıklar anlamına gelir.

satırcem tutmağ soyıh den oler. “Satırcem tutmak sağuktan olur.” (K.6)

şıl: İnme. *Türkçe Sözlük*'te *şıl* sözünün karşılığında “felç” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 686). *Derleme Sözlüğü*'nde “1. Yaş, yeşil, taze; 2. Çirkin, aşağılık” anlamlarıyla geçmektedir.

ğaş senedè èle şıl olıt yatağ den gahımè “Kaç senedir felç olmuş, yataktan kalkamıyor” (K.2)

şilliyi düşmeyh: Bebek ya da küçük çocukların bingıldağının kayması anlamına gelir. Yörede “şilliyi düşmeyh” olarak telaffuz edilmektedir.

üşahleim başının ortası batmağè şilliyi düşmeyh diyèle “Çocukların bingıldağının (içe doğru) batmasına şilliyi düşmek derler.” (K.3)

tırığè düşmeyh: Amel olmak, sürgün olmak, bağırsakları bozulmak. *Türkçe Sözlük*'te *tırığè düşmeyh* sözünün karşılığında “ishal olmak” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 981).

isal olmağ, tırığè düşmeyh mesela yazın çoğ eriyh yiyande adam èle olmesidè “İshal olmak, tırığa düşmek, mesela birisinin yazın kayısı yediği zaman öyle olmasıdır.” (K.1)

hırıflamağ: Normalden düşük olan atardamar basıncı. Yörede “yüzü sararıp solduran, halsiz düşüren bir hastalık türü” anlamına gelmektedir. *Türkçe Sözlük*'te *hırıflamağ* sözünün karşılığında “hipotansiyon” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 894). *Derleme Sözlüğü*'nde ise “hırıflamak” şeklinde “bunamak” açıklamasıyla yer almaktadır (DS, 2019, s. 2370).

hırıflemağ ihdiyarleim ne yapığınè bilmemesidè, hüşü başınnen gider o zaan “Hırıflamak, ihtiyarların ne yaptığını bilmemesidir, akli başından gider o zaman”. (K.6)

hüşü basından giTmeyh/ yadı gelmemeyh: Yaşlılık, unutkanlık hastalığı anlamına gelir. Hastalık adı bütün olarak bu anlamıyla *Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.

hüşü başınnen gètmağ dèmağ adamın hèş bişè hatırlamemesidè “Akli başından gitmek, insanın hiçbir şey hatırlamamasıdır.” (K.3)

yalpe vurmağ: Hafifçe topallamak anlamına gelir. *Türkçe Sözlük*'te *yalpe vurmağ* sözünün karşılığında “aksamak” açıklaması bulunmaktadır (TS, 2005, s. 58). Ayrıca sözlükte, benzer biçimde ikinci olarak “iki yana eğilerek yürüme” şeklinde “yalpa vurmağ” şeklinde açıklanmaktadır (TS, 2005, s. 2118).

bızım mehlede bi avrat var mesela onun yol gètmağınè bız yalpe vurmağ diyiyih “Bizim mahallede bir kadın var mesela, biz onun yürümesine yalpa vurmağ deriz.” (K.2)

zirif olmağ: Kadının aybaşı olmasıdır. *Türkçe Sözlük*'te *zirif olmağ* sözünün karşılığında “âdet görmek” açıklaması bulunmaktadır. Küresin ağzında “zirif olmağ” olarak telaffuz edilmektedir.

zirif olmağ avratdeim suyunun gelmesidè “Zirif olmak, kadınların suyunun gelmesidir.” (K.5)

Sonuç, Öneri ve Tartışma

Geçmişten günümüze kadar gelişen ve değişen dünya ile birlikte hastalık adları da yöreden yöreye farklı şekillerde varlığını sürdürmektedir. Bu yörelerden birisi de çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Van ilidir. Çalışmada Van'da yaşayan Küresinlilerle derlemler yapılmış ve onların ağızlarında varlığını sürdüren hastalık adlarına yer verilmiştir. Çalışma yazıya aktarılırken Türk Dil Kurumunun Yeni *Derleme Sözlüğü*'nün esas aldığı transkripsiyon işaretleri dikkate alınmıştır.

Bu çalışmada madde başı olarak toplamda 32 hastalık adı yer almaktadır. Bunlar daha kolay bir şekilde görülebilsin diye liste hâlinde aşağıda verilmiştir.

	Hastalık Adı	Anlamı
1	<i>beline filk atmağ</i>	“Bel tutulması”
2	<i>boğazleı gelmeyh</i>	“Bademcik şişmesi”
3	<i>çevirmeK</i>	“Kusmak”
4	<i>dabağ olmağ</i>	“Genellikle hayvanlarda görülen bulaşıcı hastalıktır”
5	<i>demirel tuTmeyh</i>	“Ellerin üzerinin yara olması”
6	<i>eyağı çürüyh</i>	“Topal olma”
7	<i>fırh yare</i>	“Vücudun yanması sonucu oluşan yara”
8	<i>gözleı per per çalmağ</i>	“Bulanık görme”
9	<i>gızılclı</i>	“Kızamık hastalığı”
10	<i>gorë</i>	“Kör olmak”
11	<i>gorone</i>	“Korona hastalığı”
12	<i>gotır</i>	“Alerjik bir hastalık”
13	<i>gıvetör</i>	“Guatr”
14	<i>ğaaı olmağ</i>	“Özellikle kanser hastalarında görülen baygın ve halsiz bırakan ağrı”
15	<i>ğore döyhmeyh</i>	“Yüzde özellikle de dudak çevresinde çıkan yaralar”
16	<i>ğorulceK</i>	“Şiddetli öksürük”
17	<i>isilig</i>	“Ateşlenmek”
18	<i>ker</i>	“Sağır”
19	<i>kepeleyh tuTmağ</i>	“Balgamlı öksürük”
20	<i>köşimeyh</i>	“El ve kollarda görülen uyuşma”
21	<i>kötülüyh hastaı</i>	“Yüzü, gözü yara içinde kalma”
22	<i>lalo</i>	“Konuşamamak”,
23	<i>reğ olmağ</i>	“Boyun tutulması”
24	<i>sararmış</i>	“Sarılık hastalığı”
25	<i>satırcem tuTmağ</i>	“Çok üşüme sonucu meydana gelen çeşitli rahatsızlıklar”
26	<i>şıl</i>	“Felç”

27	<i>şilliyi düşmeyh</i>	“Bebek ya da küçük çocukların bingıldağının kayması”
28	<i>tırığe düşmeyh</i>	“İshal olmak”
29	<i>hırflamaK</i>	“Yüzün sararıp, solması, halsiz düşmek”
30	<i>hüşü basından giTmeyh/ yadı gelmemeyh</i>	“Yaşlılık, unutkanlık hastalığı”
31	<i>yalpe vurmağ</i>	“Aksamak”
32	<i>zirif olmağ</i>	“Kadınlarda görülen adet hastalığı”

Bu kelimelerden çoğunluğu *Derleme Sözlüğü'*nde geçmemektedir. Bunun sebebi ise zamanla beraber dilin de değişiklik göstermesidir. Burada dikkat edilecek en önemli husus, tarihî lehçelerdeki çalışmalar (Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü; *Dîvânu Lugâti't- Türk; Karahanlı Türkçesi Sözlüğü; Kıpçak Türkçesi Sözlüğü; Harezmi Türkçesi Sözlüğü; Çağatay Türkçesi Sözlüğü; Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü* gibi.) dikkate alındığında çoğu kelimenin (*gorone, tırığe düşmeyh, ğaay olmağ, zirif olmağ* gibi vb.) dönem sözlüklerinde yer almamasıdır. Çünkü gerek dönemin imkânsızlıkları gerekse yapılan çalışmaların sınırlı sayıda metne dayalı olması, kelimelerin o dönemde kullanılsa bile yazıya aktarılamadığı için gizemini korumasına neden olmaktadır.

Türkiye Türkçesinin ağızları ölçünlü dile oranla çok zengindir. Bu sebeple yapılan hiçbir çalışma için bir bitmişlik söz konusu değil, aksine yapılan her çalışma gelecekte yapılacak olan yeni çalışmalar için kaynak niteliği taşımaktadır.

Buna bağlı olarak çalışmanın, hem derleme çalışmalarına bir nebze katkıda bulunacağını hem de sözlü kültürü inceleyen halk bilimi, halk edebiyatı, tarih, felsefe, sosyoloji, karşılaştırmalı halk bilimi araştırmaları gibi alanlardaki başka çalışmalara kaynaklık yapacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Batmaz, M. (2013). *Eski Uygur Türkçesinde Tıp Terimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Bulak, Ş. (2015). *Van Küresin Ağzı*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS. (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eratalay, S. (2020). Kerkük Türkmen Ağzında Hastalık Adları. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı*, 171-188.
- Eratalay, S. (2021). Horasan'dan Küresin'e Bir Sözcüğün İzinde. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Van Özel Sayısı*, 611-628.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2020). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Işık, U. (2016). *Karahanlı Türkçesinde Tıp Terimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Kanar, M. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayıncılık.

- Kılıç, O. (2001). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42. Cilt.
- Oğur, Ü. (2019). *Van Azeri Ağzı -İnceleme, Metin (IPA), Sözlük*. Yüksek Lisans Tezi. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Önler, Z. (2019). *Tarihsel Tıp Metinleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pulurluoğlu, E. (2021). *Tarihî Türk Lehçelerinde Hastalık Adları (VIII – XV. Yüzyıl)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- TS. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünlü, S. (2012). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınları.
- Ünlü, S. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınları.
- Ünlü, S. (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınları.

Araştırmada Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri

- [ā]: Uzun a
- [é]: Kapalı /e/ ünlüsü
- [ē]: Uzun /e/ ünlüsü
- [ğ]: Art ünlülerle hece kuran katı, patlayıcı, ötümlü arka damak ünsüzü
- [h]: Hırıltılı /h/ ünsüzü (Arapça ح ünsüzünün karşılığı)
- [h̄]: Ön damak /h/ ünsüzü
- [yh]: Ön damak /h/ ünsüzü
- [ī]: Uzun /i/ ünlüsü
- [k]: Arka damak /k/ ünsüzü (Arapça ك ünsüzünün karşılığı)
- [K̄]: Yarı tonlu, art damak (k-ğ arası) k ünsüzü
- [K]: Yarı tonlu, ön damak (k-g arası) k ünsüzü
- [ñ]: Nazal /n/. Art ve ön ünlülerle hece kuran akıcı, patlayıcı, ötümlü, genizsi /n/
- [T]: Yarı tonlu (t-d arası) ünsüz

Kaynak Kişi Listesi

- K.1. İsmet AKMAN, 83, İlkokul, Ev Hanımı, Van
- K.2. Halit AKMAN, 57, İlkokul, Rençber, Van
- K.3. Kezban DEMİRAY, 57, İlkokul, Ev Hanımı, Van
- K.4. Zafer BAŞTÜRK, 43, Lise, Rençber, Van
- K.5. Güneş AKMAN, 55, İlkokul, Ev Hanımı, Van
- K.6. Tolga ÖNTÜRK, 40, Üniversite, Öğretim Üyesi, Van

Kısaltmalar

- DS *Derleme Sözlüğü*
- İA *İslam Ansiklopedisi*
- TS *Türkçe Sözlük*